

УДК 94(450):94(477):28
ББК 63.3 (0)

Петро Гаврилишин
(м. Івано-Франківськ, Україна)

ВПЛИВ ЦЕРКОВНИХ ІНСТИТУЦІЙ НА ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗАРОБІТЧАН В ІТАЛІЇ

У статті проаналізована місійна діяльність Греко-католицької і Римо-католицької церков та їх участь у вирішенні соціокультурних проблем українських мігрантів в Італії. Охарактеризовано їх практичну роботу й окреслено вплив на повсякденне життя українських трудових мігрантів на Апеннінах. Відзначено роль церков у допомозі заробітчанах в їх адаптації до іноетнічного середовища та в збереженні української національної ідентичності завдяки їх участі в релігійному житті. З'ясовано, що УГКЦ є церковною інституцією, яка найбільше цікавиться проблемами заробітчанах і комплексно працює з ними в Італії.

Ключові слова: церква, міграція, трудовий мігрант, повсякденне життя, українці, Італія.

Україна як частина світового співтовариства є інтегрованою в сучасні глобальні міграційні процеси. Вони інтенсифікувалися після розпаду Радянського Союзу й сьогодні їх рівень продовжує зростати. У цьому аспекті широке розповсюдження має рух українських мігрантів до країн Європи. Особливо на цьому тлі виділяється Італія, яка надала прихисток трудовим мігрантам з України.

Проте, давши можливість українським заробітчанах працювати на легальному чи нелегальному становищі, Італійська Республіка не вирішила питання їх соціокультурної адаптації. У цьому контексті вагому роль у збереженні своєї етнічності на Апеннінах відіграють релігійна приналежність і відповідні церковні інституції, які намагаються мінімізувати соціокультурний дискомфорт у трудових мігрантів. Ця обставина спонукає церкву шукати нові моделі своєї місії та служіння. Одним з її варіантів є активізація участі церкви в житті українських трудових мігрантів Італії. З огляду на це, метою нашої публікації є актуалізація проблеми впливу церковних інституцій на повсякденне життя українських заробітчанах в Італії.

Зауважимо, що зазначена тематика недостатньо вивчалась українськими дослідниками. Указана тема частково висвітлювалась у публікаціях О.Сапунка¹, Г.Селещука², О.Пронюк³, О.Городецького⁴. Для розуміння релігійних процесів, які, безперечно, впливали на побут українських заробітчанах в Італії, цінним є також дослідження із сучасної історії Української греко-католицької церкви Ю.Бойка⁵. Церковну громаду як активну форму організації життя українців в умовах трудової міграції на прикладі Італії дослідила О.Іванкова-Стецюк⁶.

Зважаючи на рівень опрацювання теми в історіографії, перед собою ми поставили завдання з'ясувати релігійну приналежність українських трудових іммігрантів, роль та участь церкви в їхньому повсякденному житті в Італії, співпрацю церков у досягненні спільної мети – допомоги нашим заробітчанах.

У релігійному складі серед населення Італії домінують особи, які сповідують католицьке віровчення. Вони становлять абсолютну більшість і їх частка складає 98% від загальної кількості населення країни. Також на Апеннінах мешкає невелика кількість протестантів та мусульман.

Серед українських заробітчанах абсолютну більшість складають християни. Поміж них спостерігається домінування греко-католиків, об'єктивною причиною цього є те,

що більшість їх – вихідці із Західної України*. Також в Італії перебувають українці, які сповідують православ'я.

Така релігійна панорама аж ніяк не спричинила й не спричиняє конфлікти між Римо-католицької і Греко-католицькою церквами. Поміж ними практично немає суперечок про “крадіжку душ”, як це мало місце в Галичині в період між двома світовими війнами.

В Італії служать і православні українські священники всіх трьох конфесій, але їх дуже мало. В їхній практиці є прихід на службу не тільки українців, а й росіян та молдаван.

Особливістю українських мігрантів в Італії є те, що вони як особистості, які сформувалися в радянському атеїстичному суспільстві, приходять до церкви саме на еміграції. Із цього приводу о. А.Жибурський зазначав, що “багато наших людей ідуть до Бога саме на заробітках. Коли ти далеко від рідних, сили на випробування дає віра”⁷.

Церква для українських трудових мігрантів є осередком, де можна поспілкуватися, обмінятися новинами, відчутти себе вдома. Дехто намагається через неї знайти роботу, дехто просить помолитися за хворих, за рідних, що залишилися вдома. Багато з них у релігійному спілкуванні шукають виходу з депресії, культурного шоку та внутрішнього дискомфорту. Більше того, церковна громада й приналежність до неї традиційно є одним із вагомих чинників збереження релігійної та національної ідентичності.

Українськими заробітчанами в Італії опікується Італійська католицька церква (далі – ІКЦ). Вона має великий досвід праці з емігрантами. Насамперед, це досвід роботи церковної інституції з італійською еміграцією за кордоном (в основному в США, Аргентині, Німеччині) у середині XIX – початку 70-х рр. XX ст.

Стратегічні основи діяльності ІКЦ щодо міграції базуються на документах Апостольської Столиці. Серед них особливе місце посідає інструкція “Erga Migrantes Caritas Christi” (Любов Христа до мігрантів) (далі – ЕМСС). Зазначений документ має на меті осучаснити позицію церкви щодо міграційної проблеми, беручи до уваги нові зміни в міграційних потоках та трансформації сучасного суспільства. Пунктом виходу для душпастирства емігрантів є слова Христові з Євангелія від Матея: “Я чужинцем був, і ви Мене прийняли” (Мт. 25:35), які він скеровує до тих, хто на Страшному Суді стоять по його правиці⁸. Оскільки сам Христос асоціює себе з емігрантом, то цим самим указує на суть людської екзистенції на цій землі. З огляду на те, що й Церква Христова є мандруючою на цій землі, турбота про емігрантів належить також до суті її посланництва. У документі особлива увага приділяється емігрантам-католикам східного обряду, а також християнам-некатоликам. У ньому зазначається, що вірні східного обряду мають право отримувати душпастирську опіку у своєму обряді. А тому, коли йдеться про їхнє душпастирство, потрібно керуватися приписами Кодексу Канонів Східних Церков. Якщо ж мова йде про християн-некатоликів, автори цього документа звертають увагу як місцевого ієрарха, так і мирян-католиків на те, щоб вони допомогли християнам-некатоликам знайти місце, де б вони могли збиратися на молитву й провадити своє культурно-суспільне життя⁹.

Окреме місце займає практична діяльність ІКЦ. Так, у сфері душпастирства емігрантів нею було створено ряд структур, які опікувалися ними. Серед них особливо

*Згідно із соціологічними дослідженнями, близько 80% заробітчан є вихідцями із західних областей України – Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської. У цих регіонах історично-традиційно переважає Українська греко-католицька церква.

виділяються Комісія до справ міграцій Італійської Єпископської Конференції, Комісія до справ євангелізації народів і співпраці між церквами Італійської Єпископської Конференції, фундація "Мігранте", фундація "Місія", італійський "Карітас".

Розглянемо діяльність фундації "Мігранте". Вона створена 1987 р., але цьому передувало багато інших ініціатив Конференції Єпископів Італії. Завданнями фундації є надавати можливість емігрантам, особливо католикам, брати участь у житті церкви через богослужіння, катехизацію, Святі Тайни, висилати до них священників, монахів та монахинь, а також мирян, координувати ініціативи у сфері еміграції, пропагувати згуртованість поміж емігрантами з різних країн через підтримання культурних ініціатив, національних цінностей і церковного життя. Вона працює з усіма, хто включений у процес міграції: італійськими емігрантами за кордоном та в середині країни, емігрантами-чужоземцями, циганами й артистами цирку, працівниками морської та повітряної навігації¹⁰.

Безробітні українці, які не мають коштів на харчування, і ті, що комплексно економлять на всьому, користуються послугами місцевого "Карітасу". Це мережева допомога: одна церква забезпечує сніданком, друга – обідом, третя – видає продуктові пайки, четверта – одяг¹¹.

Таким чином, ІКЦ вагомо впливає на соціальну складову повсякденного життя українських заробітчани. Вона в основному свою діяльність зосередила на матеріальній підтримці мігрантів та створенні відповідної системи їх харчування.

Важливу роль у питаннях соціокультурної адаптації українських мігрантів та їх повсякденної діяльності відіграє УГКЦ. На початок 1990-х рр. в Італії існувала лише одна українська парафія св. Сергія і Вакха в Римі. Коли масово почали приїжджати українські заробітчани, які на початках локалізувалися на півдні країни, отець Іван Музичка, який тоді був парохом у Римі, почав періодично доїжджати до Неаполя і відправляти для них служби. Постала потреба відправлення церковних служб та душпастирства. У цьому контексті наплив заробітчани, підтримка українських студентів, які навчалися в Римі на священників, і позиція єпархії Римо-католицької церкви значно актуалізували вказану проблему. Проте її вирішення не було одночасне.

У цій ситуації за пропозицією Блаженнішого Любомира Гузара у 2001 р. о. Поточняк був іменований Пасторальним Координатором для українців в Італії та офіційно затверджений Конференцією Єпископів Італії (CEI). Пізніше додатково було створено посаду Апостольського Адміністратора для українців в Італії. Метою діяльності Апосторального Координатора була організація пасторального життя в місцях скупчення українців. Греко-католицька церква розпочала видавати журнал "До Світла", адресований заробітчаним, а також щорічно організувати Свято Матері в Римі¹².

Станом на 2011 р. в Італії діяло більше 140 українських церковних громад¹³, різних за кількістю вірних та регулярністю релігійно-християнського життя. Пасторальною опікою в основному охоплені провінції північного та центрального регіонів Італії. Натомість душпастирства в південній частині країни зосереджені переважно в містах Неаполь, Казерта й Салерна. На крайньому півдні та Сицилії пасторальних структур УГКЦ не існує, хоч у цьому регіоні є значні скупчення емігрантів українського походження, які переважно перебувають на нелегальному становищі.

Сьогодні серед священників УГКЦ визріла ідея поділу території Італії на три душпастирські зони: Північ, Центр, Південь. Кожну з них вони пропонують очолити деканам, які б стали посередниками між священниками й Пасторальним Координатором¹⁴.

Вагому допомогу українським заробітчаним в Італії надають священники УГКЦ. У більшості випадків саме від них наші співвітчизники на перших порах отримують

усебічну підтримку. Чимало душпастирів, які нині працюють з українськими заробітчанами в Італії, приїхали сюди як студенти. Посилення міграційного руху українців змусило багатьох із них після закінчення навчання залишитися на душпастирстві в цій країні. Кожен зі священників підпорядкований місцевому римо-католицькому єпископові¹⁵.

Вітчизняна дослідниця О.Іванкова-Стецюк відзначає, що, формуючи церковні громади в умовах еміграції, священникам доводиться долати низку викликів, відзначається тенденція до вимушеного зміщення акцентів при здійсненні ними місії в умовах еміграції, а саме – у перетворенні священника з “місіонера”, покликаного нести слово Боже, на “соціального менеджера”, який має вирішувати широке коло соціальних проблем мігранта¹⁶.

У свою чергу ерм. Ю.Бойко умовно виокремив два типи душпастирів українських церковних спільнот в Італії. Перші – “осілі”, яких сьогодні є близько 30. Вони живуть на парафіях, які доручені їхній опіці. Тобто вони постійно перебувають у контакті з емігрантами, переживаючи разом з ними їхні проблеми. Типовою є практика, коли священник постійно служить в одному великому місті й, час від часу чи з певною регулярністю, доїжджає в сусідні менші, де є бажані українці прийти на службу. Другі – “доїжджаючі”, яких є близько 20. Переважно це студенти, які на доручену їм парафію виїжджають у суботу та неділю¹⁷.

У 2005 р. Конгрегація Східних Церков видала директиву ректорам Українських Колегій у Римі, що забороняла поєднувати студентам наукове та пасторальне життя. Це сповільнило розвиток багатьох церковних спільнот. Переважно священники належать до Івано-Франківської єпархії. Івано-Франківська семінарія є однією з найбільших за кількістю семінаристів в Європі. Тому, не знаходячи місця служіння в Україні, вони вирішували їхати на Студії і таким чином залишалися в Італії. Кожен священник матеріально утримується ІКЦ. Зарплата надається з Італійського інституту утримання священників. Священники, перебуваючи в чужій країні, стикаються з рядом проблем. Пропозиція про прийняття священника повинна йти від Пасторального Координатора, на прохання якого римо-католицька ієрархія видає офіційне запрошення і гарантує утримання. Однак з упровадженням у 2003 р. посади Апостольського Візитатора, а опісля призначення ним особистого канцлера система цього порядку дала збій. Таке тривладдя породило замішання в різних сферах пасторального життя¹⁸.

Іншою проблемою є нескоординованість пасторальної праці. Збори священників, які доволі рідко організуються, не приносять відповідного результату.

Священники залишені наодинці зі своїми проблемами. У семінаріях в Україні немає спеціального вишколу як працювати з емігрантами, кожен священник здобуває досвід самостійно. Хоч офіційна позиція Єпископської Конференції в Італії полягає в тому, що на душпастирство приймають лише неодружених священників, проте трапляються випадки наявності в них одружених, які це приховують, або єпископ не звертає на це увагу.

Як відзначає колишній Пасторальний Координатор о. О.Хапунко, за відсутності певних структур на державному рівні УГКЦ була змушена братися за координацію та інтеграцію українського населення в Італії, проте, на його думку, це не завдання церкви замінити державу чи бути альтернативною їй сублімацією, вона має тільки співпрацювати з нею, дбаючи про духовне спасіння людини¹⁹. Натомість перший Пасторальний Координатор о. В.Поточняк виступав за більш активну діяльність УГКЦ, навколо якої мала б формуватись українська діаспора в Італії.

УГКЦ великою мірою спричинилась і до зародження українського громадського руху в Італії під час організованого нею першого Форуму українців Італії. Він озвучив

публічно найгостріші проблеми трудових мігрантів і висунув політичні й соціальні вимоги до української влади. Найактивнішим у суспільно-політичних питаннях є Християнське товариство українців в Італії. Воно також було створене при сприянні УГКЦ. Товариство стало організатором ряду заходів. Серед них – відзначення річниць голодомору, культурно-просвітницькі акції, віча, організація та участь у прес-конференціях і круглих столах, присвячених еміграції, видавнича, консультативна й правозахисна діяльність²⁰.

У 2007 р. розпочала діяльність Комісія УГКЦ у справах мігрантів. Вона працює в таких напрямках, як потреби мігрантів і членів їхніх родин, потреби церкви та просвітницько-інформаційна діяльність. Окрім українських мігрантів за кордоном, комісія працює також із членами їхніх родин в Україні, з тими, що повернулися, жертвами торгівлі людьми, іммігрантами в Україні. УГКЦ відіграє активну роль у діалозі з державною владою України щодо мігрантів. Восени 2009 р. комісією створено робочу групу, яка на основі пропозицій від громадських організацій за кордоном уклала законопроект “Про правовий статус українських трудових мігрантів”, представлений 14 жовтня 2009 р. на парламентських слуханнях²¹.

Основною діяльністю УГКЦ в Італії є богослужіння. Їх часто відвідують і православні, їх приваблюють рідні традиції та обряд, схожий до православного.

Проте є очевидним факт, що не всі українці відвідують богослужіння. Одним вважає графік роботи, іншим – віддаленість від найближчої УГКЦ, третім це просто не цікавить. Яскравим прикладом такої ситуації є свідчення о. А.Жибурського, який так описує відвідуваність церкви Архістратига Михаїла в м. Болонья: “У місті живе 400 тисяч людей. У 2009 р., за офіційними даними, 2,5 тисячі з них – українці. Щонеділі на наші служби приходять близько чотирьохсот. Звичайно, десь 90% з них то жінки. На Великдень приходять більше, десь 600–700 вірян. Окрім греко-католиків, серед українців є і православні, тож деякі відвідують російську православну церкву, яка теж є у Болоньї. Втім, приходять православні і до нас”²².

Разом з богослужіннями, існує ряд заходів, які проводить УГКЦ для своїх вірних. Зокрема, греко-католицькі священники організують паломництва до Рима, Турина, Лурда, Барі. Вони також виступають організаторами свят. Так, в Італії серед українців проводяться Свято Матері, День Незалежності, різдвяні діяння, свідком і учасником останнього був особисто. Ці свята вже стали традиційними для українців в Італії.

Часто при церквах для дітей українських заробітчак проводяться катехизми. При більшості церковних громад діє рух “Матері в молитві”. Одночасно розповсюдженою є практика збирання коштів на підтримку для хворих земляків чи навіть для відправлення тіл українців на батьківщину.

В Україні до парафій належать представники всіх вікових категорій. В Італії до них відносяться переважно жінки віком 40–60 років. За свідченнями о. А.Жибурського, їх основу складають представниці середнього класу²³.

Найбільша проблема жінок-заробітчанок у тому, що вони на Апеннінах самотні й без сім’ї. Удома в них залишилися діти без опіки, матері за них переживають, об’єднати ж сім’ю тут дуже важко²⁴. Тому священикам в Італії часто доводиться бути й психологами.

Тема заробітчання є актуальною в діяльності церковних інституцій України. Найбільший інтерес до неї виявляє УГКЦ. На Синоді, який відбувся 2–9 вересня 2010 р., однією з головних тем була проблема міграції²⁵.

У середовищі УГКЦ не без підстав припускають, що третина її вірних перебуває в еміграції. Ураховуючи, що у світі греко-католиків нараховується 5 мільйонів, у захід-

них областях України вони становлять більшість, то таке припущення є близьким до істини.

Таким чином, церковні інституції намагаються активно впливати на повсякденне життя українських трудових мігрантів в Італії, почасти задовольняючи їх духовні та соціокультурні потреби. Прикладом цього може слугувати діяльність ІКЦ та УГКЦ. Одночасно єдиною загальноіталійською українською структурою з широко розгалуженою мережею парафій є УГКЦ. Велика кількість фактів різного роду церковних подій (служб, паломництв, культурно-мистецьких заходів) говорить про систематичність релігійної діяльності УГКЦ і поступове нарощування їхньої присутності в Італії.

1. Сапунко О. Роль церкви у збереженні духовних моральних і національних вартостей українського соціуму / О. Сапунко // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті : зб. доп. / уклад. І. Ключковська. – Львів : МІОК Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2006. – С. 276–280.
2. Селешук Г. Відповідь Церкви на виклики міграції / Г. Селешук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2009. – Вип. 6 (80). – С. 88–97.
3. Пронюк О. Під арками. З життя української громади Болоньї 2003–2006 рр. / О. Пронюк. – Івано-Франківськ : СІМІК, 2009. – 464 с.
4. Городецький О. Українці в Італії: стан та перспективи / О. Городецький // Патріархат. – 2010. – № 5 (420). – С. 9–11.
5. Бойко Ю. Трудова міграція і становлення спільнот Української Греко-Католицької Церкви у країнах Європи / Ю. Бойко // На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження / за ред. І. Маркова. – Львів, 2009. – 248 с.
6. Іванкова-Стецюк О. Спільнота як дім. Матеріали дослідницького проекту “ЦЕРКОВНА ГРОМАДА як активна форма організації життя українців в умовах трудової міграції” / О. Іванкова-Стецюк. – Львів : Вид-во Тараса Сороки, 2010. – 68 с.
7. Гаврилишин П. Отець Андрій Жибузький: “Багато хто приходить до Бога саме у заробітчанстві” / П. Гаврилишин // Репортер. – 2011. – 5 травня.
8. Інструкція Папської Ради у справах душпастирства мігрантів і неосілих “Любов Христова до мігрантів” / пер. з італ. Р. Тереховський. – Львів, 2009. – С. 38.
9. Там само. – С. 192.
10. Fondazione Migrantes, informazioni generali. – Режим доступу : <http://www.migrantes.it>.
11. Пронюк О. Під арками. З життя української громади Болоньї 2003 – 2006 рр. / О. Пронюк. – Івано-Франківськ : СІМІК, 2009. – С. 46.
12. Гаврилишин П. Громадсько-політична і культурна адаптація українців в Італії (1991–2007 рр.) / П. Гаврилишин // Схід. – 2008. – № 7. – Листопад–грудень. – С. 98.
13. Коротко про УГКЦ в Італії. – Режим доступу : <http://www.chiesaucraina.it>.
14. Бойко Ю. Трудова міграція і становлення спільнот Української Греко-Католицької Церкви у країнах Європи / Ю. Бойко // На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження / за ред. І. Маркова. – Львів, 2009. – С. 222.
15. Там само. – С. 219.
16. Іванкова-Стецюк О. Спільнота як дім. Матеріали дослідницького проекту “ЦЕРКОВНА ГРОМАДА як активна форма організації життя українців в умовах трудової міграції” / О. Іванкова-Стецюк. – Львів : Вид-во Тараса Сороки, 2010. – С. 64.
17. Бойко Ю. Трудова міграція і становлення спільнот Української Греко-Католицької Церкви у країнах Європи / Ю. Бойко // На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження / за ред. І. Маркова. – Львів, 2009. – С. 220–221.
18. Там само. – С. 221.
19. Сапунко О. Роль церкви у збереженні духовних моральних і національних вартостей українського соціуму / О. Сапунко // Діаспора як чинник утвердження держави Україна

- у міжнародній спільноті : зб. доп. / уклад. І. Ключковська. – Львів : МІОК Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2006. – С. 279.
20. Городецький О. Українці в Італії: стан та перспективи / О. Городецький // Патріархат. – 2010. – № 5 (420). – С. 10–11.
  21. Одинець С. Діяльність Церкви в проблемі міграції: неусвідомлені можливості / С. Одинець // Патріархат. – 2010. – № 5 (420). – С. 5.
  22. Гаврилишин П. Отець Андрій Жибурський: "Багато хто приходить до Бога саме у заробітчанстві" / П. Гаврилишин // Репортер. – 2011. – 5 травня.
  23. Там само.
  24. Шегда Н. Українська трудова міграція в Італії / Н. Шегда // Гідність без кордонів: виклики міграції : матеріали круглих столів, вибрані церковні та міжнародні документи, а також аналітичні матеріали щодо міграції / упоряд. Г. Селещук, А. Окіс. – Львів, 2007. – С. 50.
  25. Послання Синоду Єпископів УГКЦ до вірних емігрантів і людей доброї волі // До Світла. – 2010. – № 4–6 (97–99). – С. 4.

Petro Havrylyshyn
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

The effects of the church of institutions in Ukraine workers everyday life in Italy

In the article deals the missionary activity of the Greek Catholic and Roman Catholic churches and their participation in solving social and cultural problems of Ukrainian migrants in Italy. Characterizes their practical work and outlines the impact on the daily lives of Ukrainian labor migrants on the Apennines. Noted the role of churches in helping migrant workers in their adaptation to inoetnic environment and the preservation of Ukrainian national identity through their participation in religious life. It was found that the Church is a church institution that is most interested in the problems of workers and complex work with them in Italy.

Key words: Church, migration, migrant workers, daily life, Ukrainian, Italy.